

**[0113] OVERZICHT VAN DE KLINKERS, TWEEKLANKEN
EN MEDEKLINKERS IN HET BILDTS**

1. Klinkers en tweeklanken:

[a] in: kat, padsy (= paadje), klant.

Opm.: er moet dus wel worden gelet op het verschil tussen Bildts en Fries, wat deze vocaal betreft.

(Te Oude-Bildtzijl, Vrouwen-Parochie c.a. zweemt deze klank - evenals trouwens alle klanken waarvan [a], [a] en alle varianten ervan, het enige of het hoofdelement vormen - naar de Franse è).

[ɑ.] in: dê(g), wâl, lâdder, hând.

Opm.: we hebben hier dus de gerekte klinker van bovengenoemde, en hoewel de schrijfwijze van woorden als wâl enz. gelijk is aan die in het Fries, is de uitspraak geheel anders.

[a] in: na (praep.), nag (= nog), maar, waar (interj.).

Opm.: opvallend is, dat deze klinker wêl voorkomt in na (= naar) als praep., maar niet in het adv. Het is dus een kwestie van positie, niet van functie.

[a·] in: baat, rade, bra (= zeer, erg; vrij wat).

Opm.: er bestaat dus tussen [a] en [a·] een kwantitatief verschil.

[a:] in: haar, aarm (= arm, adj.), arighyd.

Opm.: in: waar (interj.) en waar(st) (persoonsvormen) hebben we vaak een korte klinker [a], die ondanks het dubbele teken aa in de

spelling, scherpgesneden moet worden genoemd. Ook in *maar* (conj. en adv.) valt deze [a] op.

[a^ə] in: *dartig* (= dertig).

[a. ^ə] in: *An*, *Anne* (beide in het Bildts de namen voor Anna).

[ɛ] in: *les*, *derm* (= darm), *herk*, (= hark), *hè* (= hebben).

[ɛ.] in: *êg* (= eg), *bêd* (= bed), *lê* (= leggen; liggen), *sê* (= zeggen).

[ɛ:] in: *êrm* (= arm, subst.), *wêrm* (= warm; echter ook kort: *werm*).

[ɛ^ə] in: *dertig* (te Oude-Bildtzijl, Vr. Par. c.a. voor *dartig*).

[e.] in: *wees*, *geve*, *gé* (= geven), *sné* (= sneeuw).

[E] in: *pit*, *wir* (= weer, adv.), *hirring* (= haring), *ni* (= neen, adv.).

Opm. : de oudere generatie zegt niet *ni*, maar *nea* [E. ^ə]; we hebben dus gekregen: [E. ^ə] > [E].

Naast *wir* (adv.) staat *weer* (adv.); het verschil in kwantiteit (en trouwens ook in kwaliteit) wordt bepaald door de meerdere of mindere beklemtoning.

[E.] in: *mîg* (= vlieg), *mîns* (= mens).

[E:] in: *leer*, *leers* (= laars), *peerd* (= paard), *werig* (= waard, van zekere waarde).

Opm.: *werig* wordt ook uitgesproken als: *wirg*.

[E. ^ə] in: *eand* (= eind, einde), *eamer* (= emmer), *nea* (= neen, adv.; zie boven).

[i] in: *Pyt*, *Piter*, *nigyt* (= belangstelling), *landsy* (= landje).

[i.] in: *tiid*, *tiden*.

[i:] in: *bier*, *fierde*.

[i^ə] in: *wiel*, *niet*, *miets* (= te zoet, walgelijk zoet); *fielen* (= vielen).

[i. ^ə] in: *siel*, *sien* (= zien), *riek* (= raakte).

[o] in: *pop*, *offen* (= ochtend), *om*, *hoor* (interj.) en *foor* (praep.).

Opm.: *foor* als adv. heeft [o:], evenals *hoor* (als persoonsvorm).

[o.] in: *tôbbe*, *krôb(ben)* (= tor(ren)), *mônd*.

[o:] in: *koor*, *kore* (= kokhalzen, braken).

[o^ə] in: *boadskip*, *doad* (= dood).

Opm.: *doad* ook als [o. ^ə] uitgesproken.

[o. ^ə] in: *skoatel* (= grendel), *doad* (zie boven).

[o·] in: *hood* (= hoofd), *boven*.

[ɔ] in: *op*, *os*, *dop*, *dor*.

[ɔ.] in: *bôl* (= wittebrood), *rôg* (= rogge; rog, een soort platvis).

[ɔ:] in: *môrn* (= morgen, adv.).

[ɔ^ə] in: *moln* (= molen), *dorse*, *do(s)* (= toch), *Hotze*.

[ɔ. ^ə] in: *ôf* (= af), *bôrd* (= bord).

[ü] in: *nut*, *hur*.

[ü.] in: *mûd* of *mûrd* (= bunzing), *rûg* (= rug), *plûg* (= plug).

[ü^ə] in: *durde* (= durfde).

[y] in: *rút* (= ruit; vensterraam), *tute* (= zoenen), *lûrk* (= leeuwerik).

[y.] in: *druuf* (= druif); *huus*, *duven* (= duiven).

[y:] in: *uur* (= uur; uier), *luren* (= luiers).

- [y.^ə] in: *flues*, *fluezen* (= vlies, vliezen).
- [ø.] in: *geut* (= goot), *seun* (= zoon), *weune* (= wonen).
- [ø:] in: *deur* (= deur; door); *feur* (= vore).
- [u] in: *koek*.
- [u.] in: *soes* (in 'e -, bedwelmd), *soeze* (= suizen; soezen).
- [u:] in: *foer* (= voer, voeder), *boer*.
- [u.^ə] in: *roet*, *foet* (= voet), *doe('t)* (= toen), *woensdeg* (zie ook de volgende).
- [u.^ə] in: *kloet*, *soet* (= zoet), *kloete* (= bomen, kloeten), *koe* (= koe), *woensdeg* (zie ook boven).
- [ə] in: *Dykstra*, *Louwenaar*, *de*, *te*, *be-* (praefix), *fer-* (praefix), *neskierig* (= nieuwsgierig), *woensdeg*, *groeisem* (= groeizaam), *tydlik* (= tijdelijk), *Furgum* (= Firdgum).
Opm.: ook de reductievocaal in: *helpe* enz. (reductie, syncope en assimilatie is bij de pl. van substantiva en verba regel): *koem'm* (= kommen, schalen), *wij binne kom'm* (= wij zijn gekomen).
- [ɛi] in: *hij*, *glijt* (= glijdt, persoonsvorm), *rije* (= rijden).
- [œi] in slechts enkele woorden: *buis*, *fruit*, *kuil* (= ingekuuld bietenloof).
Opm.: vooral in *buis* tendeert de diftong naar de [ø.].
- [ɔi] in: *stoit(e)* (= stuit(en)), *foi* (= foei, interj.), *koiere* (= kuieren, wandelen).
- [ɔ.i] in: *boi* (= bui), *troi* (= trui), *koien(s)* (= koeien).
- [oi] in: *goi(e)* (= goeiendag). (zie onder).
- [o.i] in: *goi(e)* (= goeiendag) (zie boven), *mooi(e)*, *nooit*.
- [ɑi] in: *maid* (= meid), *rais* (= reis), *maisy* (= meisje).
- [ɑ.i] in: *maaid* (= gemaaid), *saait* (= zaait), *saai(e)* (= zaai(en)).
Opm.: de *ai-* en *aai-*klanken worden in het Bildts zeer „zwaar” uitgesproken en tenderen naar de [oi] of [o.i]. Deze diftongen zijn daarom ook niet voorgesteld als [ai] en [a.i].
- [ui] in: *boeid* (= geboeid), *goei(e)* (= goeiendag).
- [u.i] in: *goei(e)*, als het met nadruk wordt gezegd (zie ook boven).
- [ɔu] in: *blau*, *koud*, *dou* (= jij, pron.; duw, subst.), *lou* (= luw), *loute* (= luwte).
- [ɔ.u] in: *blauwe*, *kauwe* (= kauwen), *koude* (= koude, adj. en subst.), *ouwe* (= oude), *douwe* (= duwen), *Douwe*.
Opm.: deze gerekte *au* en *ou* komt alleen voor in de verbinding *auwe* en *ouwe*. We zouden dus kunnen spreken van een combinatorische variant.
- [Eu] in: waarschijnlijk alleen *eeuw*.
Opm.: het hiervan afgeleide adj. en adv. *ewig*, heeft een monoftong [e.].
- [yu] in: *luw(en)* (= leeuw(en)), *Luwt* (= Leeuwarden).
Opm.: De Bildtste diftongen zijn alle *dalend*.

Medeklinkers :

- a. Glijders: *w* [w] in: *douwe* (= duwen).
f [f] in: *fijf* (= vijf).
v [v] in: *fijven* (= vijven).
s [s] in: *sirp* (= stroop).
z [z] in: *raze* (= razen).
l [l] in: *geel, moln* (= molen).
sj [š] in: *sjaal*.
j [j] in: *jaar, de sé(j) is overstuur, sé(j)en, groeie*.
h [h] in: *half*.
g, ch [X] in: *dâg* (= dag), *dachy* (= dagje), *sacht* (= zacht), *dinchy* (= dingetje), *weuninchy* (= woninkje), *goed* (zie ook bij Ploffers).
g [g] in: *neger, nigyt* (= belangstelling).

Opm.: het Bildts kent aan het begin van een woord niet de *v* [v], *z* [z] en *zj* [ž], maar heeft hiervoor resp. : *f* [f], *s* [s] en *sj* [š].

- b. Ploffers: *p* [p] in: *peper*.
b [b] in: *bibel*.
w [w] in: *wêrm, werm* (= warm).
t [t] in: *tétyd* (= theetijd).
d [d] in: *doude* (= duwde).
r [r] in: *roere*.
tj [tʃ] in: *tjalk, tjilpe, Tjerk*.
k [k] in: *kike* (= kijken), *skuur*.
g [g] in: *goed, gyn* (= geen), *negoasy* (= negotie).

Opmerkingen: 1. de *r* is in het Bildts dus steeds een tongpunt-*r*; vóór *d*, *t* en *s* is deze medeklinker stom, evenals dit het geval is in het prefix *fer-* en in *foor-* of *fer-*, als eerste deel van samenstellingen, indien de volgende lettergreep met een consonant begint. Vaak wordt de *r* ook stom vóór de *l* en *n*; bijv. *korl* (= korrel), uitgespr. als: *kol* [ɔ°], *Harlingen*, uitgespr. als: *Hallingen* [a°]; *karn* (= kerf) wordt: *kan* [a°]; soms is de *r* stom vóór de *w* (*swaa(r)-weer*). 2. de oude Bilkerts hadden en hebben niet een stemhebbende explosief, maar een stemloze spirant [X] in *goed*, *gyn*, *negoasy* enz. 3. de ploffer *kj* [kʃ], zoals we die hebben in het Ned. en Friese *bakje* enz., komt in het Bildts niet voor.

- c. Nasalen: *m* [m] in: *marmot*.
n [n] in: *naken*.
nj [ɲ] in: *franje, jonjes* (= jongens).
ng [ŋ] in: *tong(en)*.

Assimilatie (en eventueel door assimilatie veroorzaakte syncope) is in het Bildts een veel voorkomend verschijnsel.

Wij noemen enkele gevallen:

húsware (= oppassen bij afwezigheid der bewoners), waarin *s* > *z*;

búsdoek (= zakdoek), *s* > *z*, terwijl men tegenwoordig meestal zegt:

búdoek; *opdouwe* (= opduwen), p > b; *trekpot* > *treppot*; *skelde* > *skelle* (= schelden); *koste* > *kosse* (= kosten); *onmooglik*, n > m; enz.

Opm.: *trekpot*, *skelde* en *koste* komen niet (meer) als zodanig in het Bildts voor.

Luwt, april 1958.

H.S. Buwalda

VERBETERING EN AANVULLING

1. In ons artikel OVERZICHT VAN DE KLINKERS, TWEEKLANKEN EN MEDEKLINKERS IN HET BILDTS (jg. 7, nr. 2, 1958) is op bl. 44, 7de regel van onder, de fonetische transcriptie van de nasaal *nj* weergegeven door [n]; men verbeter dit in [ñ] of [ɲ].
2. De frequentie van de [ɔ] ligt in het Bildts veel hoger dan in het Fries; buiten de genoemde voorbeelden geven wij nog: *skoft* (= deel van werkdag; schaftuur; pauze); *hok(ker)* (= welk(e), wat); *hoks* (= knieholte); *sok* (= zulk) e.a.
Uiteraard komt dus ook de tweeklank [ɔi] veelvuldig in het Bildts voor: *moike* (= tante); *roile* (= ruilen); *skoin* (= schuin); *poin* (= kweekgras); *koit* (= kuit, een soort bier); *Hoitsma* (familienaam).
3. De tweeklank [yu], zoals die voorkomt in *luw*, *Luw*t e.a., heeft het Bildts ook in *ruw* (paard-en-rijtuig; paard-en-wagen); *sluw* (= lusteloos, suf; slof) en in *skruwe* (= schreeuwen). Het oosten van Het Bildt (Lieve-Vrouwen-Parochie, Oude-Bildtzijl en Nieuwe-Bildtzijl) heeft hiervoor uit het aangrenzende (Friese) „Oudland” resp. *reau*, *sleau* en *skreauwe* geïmporteerd, en daarmee kreeg het Bildts dan toch nog een (Friese) drieklank.

H. S. Buwalda.